

О. В. Шовкопляс, кандидат юридичних наук, доцент,
асистент кафедри адміністративного права
та адміністративної діяльності
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
ORCID: 0000-0003-2617-8950

СУЧАСНА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ НАДАННЯ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

У статті здійснено комплексна характеристика адміністративно-правового механізму надання медичних послуг в Україні. Проаналізовано теоретико-правові засади формування адміністративно-правового механізму надання медичних послуг, розкрито поняття та сутність медичних послуг як об'єкта адміністративно-правового регулювання, а також досліджено сучасні наукові підходи до розуміння категорії адміністративно-правового механізму у сфері охорони здоров'я. Сформульовано авторське визначення адміністративно-правового механізму надання медичних послуг в Україні. Обґрунтовано, що сучасний адміністративно-правовий механізм медичних послуг характеризується поєднанням сервісної спрямованості публічного адміністрування із системою державного контролю, цифрового управління та адміністративно-правового забезпечення захисту прав пацієнтів. Акцентовано увагу на тому, що ефективність функціонування відповідного механізму безпосередньо залежить від рівня узгодженості адміністративних процедур, стабільності нормативно-правового регулювання та здатності держави забезпечувати баланс між публічними інтересами й правами пацієнтів у сфері охорони здоров'я. У роботі визначено структурні елементи, ознаки та функціональне призначення адміністративно-правового механізму надання медичних послуг, а також охарактеризовано принципи його функціонування, серед яких: верховенство права, доступність медичних послуг, публічність і прозорість діяльності суб'єктів публічної адміністрації, цифровізація, людиноцентризм та пацієнтоорієнтованість. Досліджено нормативно-правові, інституційні, інформаційно-правові та цифрові елементи відповідного механізму, а також особливості його реалізації у сфері платного та безоплатного медичного обслуговування. Проаналізовано сучасний стан функціонування адміністративно-правового механізму надання медичних послуг в Україні, визначено основні проблеми його практичної реалізації та обґрунтовано основні напрями його подальшого вдосконалення у контексті розвитку сучасної сервісної держави, цифрового адміністрування та посилення ролі гарантій захисту прав пацієнтів.

Ключові слова: адміністративно-правовий механізм, медичні послуги, охорона здоров'я, медичне обслуговування, безоплатні медичні послуги, платні медичні послуги, цифровізація, права пацієнтів, державне регулювання, медична реформа.

O. V. Shovkopljas. Modern characteristics of the administrative and legal mechanism for the provision of medical services in Ukraine

The article provides a comprehensive description of the administrative and legal mechanism for the provision of medical services in Ukraine. The theoretical and legal foundations of the formation of the administrative and legal mechanism for the provision of medical services are analyzed, the concept and essence of medical services as an object of administrative and legal regulation are revealed, and modern scientific approaches to understanding the category of administrative and legal mechanism in the field of health care are investigated. The author's definition of the administrative and legal mechanism for the provision of medical services in Ukraine is formulated. It is substantiated that the modern administrative and legal mechanism for medical services is characterized by a combination of the service orientation of public administration with a system of state control, digital management and administrative and legal support for the protection of patients' rights. Attention is focused on the fact that the effectiveness of the functioning of the relevant mechanism directly depends on the level of coherence of administrative procedures, the stability of regulatory and legal regulation and the ability of the state to ensure a balance between public interests and patients' rights in the field of health care. The paper identifies the structural elements, features and functional purpose of the administrative-legal mechanism for the provision of medical services, and also characterizes the principles of its functioning, including: the rule of law, accessibility of medical services, publicity and transparency of the activities of public administration entities, digitalization, human-centrism and patient-orientation. The regulatory, institutional, information-legal and digital elements of the relevant mechanism are studied, as well as the features of its implementation in the field of paid and free medical services. The current state of the functioning of the administrative-legal mechanism for the provision of medical services in Ukraine is analyzed, the main problems of its practical implementation are identified and the main directions of its further improvement are substantiated in the context of the development of a modern service state, digital administration and strengthening the role of guarantees for the protection of patients' rights.

Key words: administrative-legal mechanism, medical services, health care, medical care, free medical services, paid medical services, digitalization, patients' rights, state regulation, medical reform.

© **О. В. Шовкопляс, 2025**

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Постановка проблеми. Сучасний розвиток сфери охорони здоров'я України супроводжується трансформацією підходів до організації та правового регулювання медичних послуг, що зумовлює необхідність переосмислення сутності адміністративно-правового механізму їх надання. У сучасних умовах медичні послуги виступають не лише складовою системи охорони здоров'я, а й самостійним об'єктом адміністративно-правового регулювання, функціонування якого забезпечується через систему нормативно-правових, організаційних, фінансових, інформаційних та цифрових елементів публічного адміністрування. Актуальність дослідження зумовлена реформуванням системи медичного обслуговування, впровадженням Програми медичних гарантій, розвитком електронної системи охорони здоров'я eHealth, а також необхідністю забезпечення ефективного функціонування механізму надання як платних, так і безоплатних медичних послуг. Водночас сучасний адміністративно-правовий механізм надання медичних послуг характеризується наявністю низки проблем. У зв'язку із цим виникає необхідність комплексного наукового надання сучасної характеристики складовим елементам адміністративно-правового механізму надання медичних послуг в Україні, визначення його структури, принципів функціонування, особливостей реалізації та напрямів подальшого вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика адміністративно-правового механізму надання медичних послуг в Україні останніми роками стала предметом активних наукових досліджень у сфері адміністративного права. Теоретичні засади публічного адміністрування у сфері охорони здоров'я та особливості функціонування адміністративно-правових механізмів досліджувалися у працях Б. О. Логвиненка, В. Галуцька, П. Діхтєвського, О. Кузьменка та інших науковців. Окремі аспекти адміністративно-правового забезпечення медичних послуг, діяльності закладів охорони здоров'я, функціонування Національної служби здоров'я України, цифровізації медичної сфери та державного контролю у сфері охорони здоров'я розкривалися у працях А. С. Качур, А. Г. Миронова, А. Д. Барзилович, О. В. Нечипорук та інших учених. Водночас, незважаючи на значну кількість наукових праць, питання сучасної характеристики адміністративно-правового механізму надання медичних послуг в Україні з урахуванням поєднання платного та безоплатного медичного обслуговування, цифровізації системи охорони здоров'я та сучасних трансформаційних процесів потребують подальшого комплексного наукового дослідження.

Мета статті полягає у здійсненні комплексної та сучасної характеристики механізму надання медичних послуг в Україні, визначенні його структури, принципів функціонування, особливостей реалізації платних і безоплатних медичних послуг, а також проблем та напрямів удосконалення відповідного механізму в умовах реформування сфери охорони здоров'я та цифровізації публічного адміністрування.

Виклад основного матеріалу. Сучасний розвиток сфери охорони здоров'я України супроводжується поступовою трансформацією підходів до розуміння медичних послуг як особливого об'єкта адміністративно-правового регулювання. У сучасних умовах медичні послуги вже не можуть розглядатися виключно як елемент професійної діяльності медичних працівників або сукупність лікувально-профілактичних заходів. Натомість вони набувають ознак комплексного соціально-правового явища, функціонування якого забезпечується через систему адміністративно-правових, організаційних, інформаційних, фінансових та фармацевтичних механізмів публічного адміністрування.

Відповідно до ст. 49 Конституції України кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Саме конституційне закріплення права на охорону здоров'я формує базову правову основу функціонування всієї системи медичних послуг, а також визначає особливу роль держави у забезпеченні їх доступності, належної якості та безперервності. Медична послуга у цьому контексті виступає як складова реалізації соціальної функції держави [1].

Необхідно зазначити, що чинне законодавство України все ж закріплює нормативне визначення категорії «послуга з медичного обслуговування населення (медична послуга)». Зокрема, відповідно до ст. 3 Основ законодавства України про охорону здоров'я під медичною послугою розуміється послуга, що надається пацієнту закладом охорони здоров'я, реабілітаційним закладом або фізичною особою — підприємцем, яка у встановленому законом порядку отримала ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики, та оплачується її замовником. При цьому замовником такої послуги можуть виступати як держава та органи місцевого самоврядування, так і юридичні чи фізичні особи, включаючи самого пацієнта [2]. Більше того, сама законодавча конструкція надання медичної послуги передбачає можливість її фінансування як за рахунок держави, так і за рахунок приватних коштів, але за умов отримання дозвільних документів від держави.

На нашу думку, у площині адміністративного права медичну послугу доцільно розглядати не лише як результат професійної діяльності медичних працівників, а передусім як об'єкт публічного адміністрування, функціонування якого забезпечується через систему адміністративно-правових, організаційних, інформаційних та контрольних механізмів державного впливу. Такий підхід дозволяє розглядати медичні послуги не лише через призму медичної діяльності, а як самостійний об'єкт адміністративно-правового регулювання.

Особливістю медичних послуг як об'єкта адміністративно-правового впливу є те, що їх надання безпосередньо пов'язане із реалізацією публічного інтересу, забезпеченням соціальної безпеки держави та гарантуванням базових конституційних прав людини. Саме тому держава здійснює постійний регуляторний,

контрольний та організаційний вплив на функціонування системи медичних послуг через механізми ліцензування, акредитації, стандартизації, фінансування, державного нагляду та цифрового адміністрування.

Суттєвий вплив на трансформацію медичних послуг як об'єкта адміністративно-правового регулювання справила медична реформа, у межах якої було змінено підходи до фінансування закладів охорони здоров'я, впроваджено електронну систему охорони здоров'я, розширено договірні механізми фінансування та посилено роль Національної служби здоров'я України як центрального суб'єкта адміністрування у сфері медичних послуг. У результаті цього медичні послуги набули нових ознак публічного сервісу, функціонування якого забезпечується складною системою адміністративно-правових інструментів [3].

Що стосується адміністративно-правового механізму, то нашу думку, у сучасній науці адміністративного права ця категорія належить до числа найбільш складних та багатоаспектних правових конструкцій, оскільки охоплює сукупність взаємопов'язаних правових, організаційних, функціональних та процедурних елементів, за допомогою яких забезпечується реалізація державної політики у відповідній сфері суспільних відносин [4, с. 17-18].

Теоретичне осмислення адміністративно-правового механізму у вітчизняній правовій науці здійснюється через різні наукові підходи. Одні науковці розглядають його як систему адміністративно-правових засобів впливу держави на суспільні відносини, інші — як комплекс взаємопов'язаних елементів публічного адміністрування, а окремі дослідники акцентують увагу на його функціональному призначенні у забезпеченні реалізації прав та свобод людини [5].

Структурно адміністративно-правовий механізм надання медичних послуг включає: а) нормативно-правову складову; б) інституційну складову; в) організаційно-управлінську складову; г) адміністративні процедури; д) контрольно-наглядові механізми; е) інформаційно-цифрову складову; є) фінансово-економічну складову. Кожен із зазначених сегментів перебуває у постійній взаємодії та формує цілісну систему публічного адміністрування медичної сфери.

Нормативно-правова складова адміністративно-правового механізму надання медичних послуг в Україні формує базову юридичну основу функціонування всієї системи медичного обслуговування населення. Саме через нормативно-правове регулювання визначаються межі повноважень суб'єктів публічного адміністрування, порядок організації медичних послуг, гарантії реалізації права людини на охорону здоров'я, а також засади функціонування платного й безоплатного медичного обслуговування. Особливістю сучасного нормативно-правового регулювання у сфері медичних послуг є його динамічний характер, що обумовлений постійним реформуванням системи охорони здоров'я, розвитком цифрових технологій та необхідністю адаптації медичного законодавства до сучасних суспільних викликів.

Інституційна складова адміністративно-правового механізму надання медичних послуг характеризує систему суб'єктів, які забезпечують практичне функціонування сфери охорони здоров'я та реалізацію державної політики у відповідному напрямі. У сучасних умовах інституційна модель медичної сфери України поєднує діяльність центральних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, Національної служби здоров'я України, закладів охорони здоров'я різних форм власності та інших суб'єктів медичної діяльності. Особливістю цього сегмента є поступовий перехід від жорстко централізованої системи управління до моделі багаторівневого публічного адміністрування, у межах якої значну роль починають відігравати договірні, координаційні та сервісно-управлінські механізми.

Організаційно-управлінська складова адміністративно-правового механізму відображає систему управлінських процесів, за допомогою яких забезпечується організація функціонування медичної сфери, координація діяльності суб'єктів медичного обслуговування та реалізація управлінських рішень у сфері охорони здоров'я. У сучасних умовах відповідна складова дедалі більше орієнтується на сервісний характер публічного адміністрування, управління результатами, забезпечення доступності медичних послуг та підвищення ефективності функціонування медичної інфраструктури.

Адміністративні процедури у структурі адміністративно-правового механізму надання медичних послуг виступають юридично визначеним порядком реалізації управлінських рішень, взаємодії між суб'єктами медичної сфери та забезпечення прав пацієнтів. Саме через адміністративні процедури забезпечується практична реалізація публічно-правових механізмів у сфері охорони здоров'я. Особливістю сучасного розвитку адміністративних процедур є їх поступова цифровізація, спрощення процедурної взаємодії та орієнтація на забезпечення оперативності й доступності медичних послуг для населення.

Контрольно-наглядова складова адміністративно-правового механізму спрямована на забезпечення законності функціонування системи медичних послуг, дотримання встановлених державою вимог у сфері медичної діяльності та гарантування безпеки пацієнтів. Її функціональне призначення полягає у забезпеченні належного рівня якості медичного обслуговування, контролі за дотриманням ліцензійних вимог, медичних стандартів, правил обробки медичної інформації та законодавства у сфері охорони здоров'я. У сучасних умовах контрольні механізми дедалі більше інтегруються з цифровими інструментами моніторингу та автоматизованого аналізу інформації.

Інформаційно-цифрова складова адміністративно-правового механізму надання медичних послуг характеризує процес цифрової трансформації сфери охорони здоров'я та впровадження сучасних

інформаційно-комунікаційних технологій у систему медичного обслуговування. У сучасних умовах саме цифрові механізми забезпечують інформаційну взаємодію між державою, медичними закладами, медичними працівниками та пацієнтами. Цифровізація медичної сфери суттєво змінила характер адміністративно-правового регулювання, сприяла підвищенню прозорості фінансування, оптимізації адміністративних процедур та розвитку сервісної моделі публічного адміністрування. [6, с. 136]. Водночас розвиток цифрових технологій актуалізував питання захисту персональних даних, інформаційної безпеки та кіберзахисту медичних систем.

Ключовим цифровим елементом сучасної системи медичних послуг виступає електронна система охорони здоров'я eHealth, яка забезпечує інформаційну взаємодію між державою, медичними закладами, медичними працівниками та пацієнтами. Саме через eHealth здійснюється: а) укладення декларацій із сімейними лікарями; б) ведення електронних медичних записів; в) формування електронних рецептів; г) адміністрування Програми медичних гарантій; г) електронний документообіг у сфері охорони здоров'я [7].

На нашу думку, цифровізація системи медичних послуг суттєво змінила саму природу складових адміністративно-правового механізму у сфері надання медичних послуг. Якщо раніше основним способом реалізації адміністративних процедур була паперова форма документообігу, то сучасна модель дедалі більше ґрунтується на автоматизованих цифрових процесах та інформаційній взаємодії. Водночас активна цифровізація медичної сфери актуалізує питання захисту персональних даних пацієнтів та інформаційної безпеки. Медична інформація належить до категорії чутливих персональних даних, тому її обробка повинна здійснюватися з дотриманням вимог законодавства про захист персональних даних та інформаційну безпеку. Крім того, розвиток цифрових елементів механізму надання медичних послуг сприяє: а) підвищенню прозорості системи охорони здоров'я; б) зменшенню корупційних ризиків; б) оптимізації адміністративних процедур; в) забезпеченню доступності медичних послуг; г) підвищенню ефективності державного контролю у сфері охорони здоров'я. Таким чином, інформаційно-правові та цифрові елементи поступово стають визначальним напрямом модернізації сегментів адміністративно-правового механізму надання медичних послуг в Україні та формують основу подальшого розвитку сервісно-орієнтованої моделі публічного адміністрування у сфері охорони здоров'я [8, с. 112].

Фінансово-економічна складова адміністративно-правового механізму надання медичних послуг визначає систему фінансового забезпечення функціонування сфери охорони здоров'я та механізми фінансування медичного обслуговування населення. Особливістю сучасної української моделі є поєднання бюджетного фінансування, договірних механізмів оплати медичних послуг, місцевих програм підтримки охорони здоров'я та платного сегмента медичних послуг. Саме фінансово-економічна складова забезпечує матеріальну основу реалізації державних гарантій у сфері охорони здоров'я та безпосередньо впливає на доступність, якість і стабільність функціонування системи медичних послуг. Така модель є складною, проте саме вона дозволяє одночасно підтримувати публічні гарантії доступності медичної допомоги та забезпечувати розвиток медичних закладів в умовах обмежених бюджетних ресурсів [9, с. 579-581].

Значний вплив на фінансово-економічну складову адміністративно-правового механізму мало перетворення багатьох закладів охорони здоров'я у комунальні некомерційні підприємства. Така автономізація розширила їх організаційну та фінансову самостійність, дала можливість укладати договори з Національною службою здоров'я України, ефективніше управляти ресурсами, планувати кадрову політику та розвивати платні послуги у межах, дозволених законодавством. Водночас вона посилила потребу у належному публічному контролі за використанням коштів, дотриманням прав пацієнтів і недопущенням підміни гарантованих державою послуг платними. Закон України № 2002-VIII був одним із нормативних кроків, спрямованих на вдосконалення правових засад діяльності закладів охорони здоров'я [10].

Важливим елементом цієї складової є також публічні закупівлі у сфері охорони здоров'я. Закупівля лікарських засобів, медичного обладнання, витратних матеріалів і послуг безпосередньо впливає на здатність закладів охорони здоров'я реально надавати як безоплатні, так і платні медичні послуги. Закон України «Про публічні закупівлі» визначає правові та економічні засади закупівель для забезпечення потреб держави, територіальних громад та об'єднаних територіальних громад, що має істотне значення для матеріального забезпечення медичної сфери [11].

Таким чином, сучасний адміністративно-правовий механізм надання медичних послуг в Україні доцільно характеризувати як багаторівневу, комплексну та динамічну систему публічного адміністрування, у межах якої поєднуються нормативно-правові, інституційні, організаційно-управлінські, процедурні, контрольні, цифрові та фінансово-економічні сегменти забезпечення функціонування сфери охорони здоров'я. Особливістю відповідного механізму є його трансформація від традиційної адміністративно-командної моделі управління медичною сферою до сервісно-орієнтованої системи публічного адміністрування, центральним об'єктом якої виступає не лише заклад охорони здоров'я, а безпосередньо медична послуга та забезпечення прав пацієнта.

Сучасний адміністративно-правовий механізм медичних послуг характеризується високим рівнем взаємозалежності його сегментів, активним впровадженням цифрових інструментів управління, розвитком договірних механізмів фінансування, посиленням ролі інформаційно-правового забезпечення та необхідністю

забезпечення балансу між публічними інтересами держави й правами людини у сфері охорони здоров'я. Водночас відповідний механізм функціонує в умовах постійних трансформаційних процесів, що зумовлює необхідність його подальшого нормативного, організаційного та технологічного вдосконалення.

У зв'язку із цим під адміністративно-правовим механізмом надання медичних послуг в Україні слід розуміти врегульовану нормами адміністративного права комплексну та багаторівневу систему нормативно-правових, інституційних, організаційно-управлінських, процедурних, контрольно-наглядових, інформаційно-цифрових і фінансово-економічних засобів публічного адміністрування, за допомогою яких забезпечується організація, функціонування, фінансування, координація та контроль процесу надання медичних послуг, реалізація державної політики у сфері охорони здоров'я, а також гарантування права людини на доступне, безпечне та якісне медичне обслуговування.

У свою чергу, функціонування адміністративно-правового механізму надання медичних послуг в Україні ґрунтується на системі фундаментальних принципів, які визначають зміст та спрямованість діяльності суб'єктів публічного адміністрування у сфері охорони здоров'я. До основних із них доцільно віднести: принцип верховенства права, принцип доступності та безперервності медичного обслуговування, принцип публічності та прозорості діяльності суб'єктів публічної адміністрації, принцип цифровізації та інформаційної взаємодії, а також принцип людиноцентризму та пацієнтоорієнтованості [12, с. 124]. Саме зазначені принципи формують концептуальну основу сучасного адміністративно-правового механізму надання медичних послуг та визначають напрями його подальшого розвитку в умовах реформування сфери охорони здоров'я і цифрової трансформації публічного управління.

Крім того, варто наголосити, що реалізація сегментів адміністративно-правового механізму надання медичних послуг здійснюється через систему адміністративно-правових форм та методів діяльності суб'єктів публічного адміністрування. Саме через відповідні форми і методи відбувається практичне втілення державної політики у сфері охорони здоров'я та забезпечується функціонування системи медичних послуг. До основних форм реалізації адміністративно-правового механізму надання медичних послуг належать: а) нормотворча діяльність; б) видання адміністративних актів; в) ліцензування медичної практики; г) контрольна та наглядова діяльність; ґ) укладення адміністративних договорів; д) цифрові адміністративні процедури.

Однією із ключових форм адміністративно-правового впливу у сфері медичних послуг є ліцензування медичної практики. Його основне призначення полягає у забезпеченні належного рівня професійної діяльності суб'єктів медичної сфери, гарантуванні безпеки пацієнтів та контролі за дотриманням вимог законодавства у сфері охорони здоров'я [13]. Водночас у сучасних умовах суттєво зростає роль адміністративних договорів як форми реалізації механізму надання медичних послуг. Насамперед це стосується договорів між НСЗУ та закладами охорони здоров'я про медичне обслуговування населення за Програмою медичних гарантій. Саме через договірні механізми забезпечується фінансування значної частини безоплатних медичних послуг.

Методи реалізації сегментів адміністративно-правового механізму надання медичних послуг мають комплексний характер та включають: а) адміністративне регулювання; б) координацію; в) державний контроль; г) інформаційне забезпечення; ґ) цифрове адміністрування. При цьому сучасна система публічного адміністрування у сфері охорони здоров'я характеризується поступовим переходом від виключно імперативних методів управління до сервісно-орієнтованих механізмів взаємодії між державою та пацієнтом.

Крім того, варто відзначити, що сучасна характеристика складових адміністративно-правового механізму надання медичних послуг в Україні неможлива без урахування того, що він функціонує у двох взаємопов'язаних площинах: по-перше, як система гарантованих державою безоплатних медичних послуг; по-друге, як система платних медичних послуг, що можуть надаватися державними, комунальними та приватними суб'єктами за умови дотримання встановлених законом вимог [14, с. 246].

Саме це поєднання безоплатного та платного сегментів медичного обслуговування формує специфіку сучасної української моделі адміністративно-правового регулювання у сфері охорони здоров'я. У цьому контексті принципово важливим є те, що платність або безоплатність медичної послуги не змінює її адміністративно-правової природи. І в першому, і в другому випадку йдеться про діяльність, яка здійснюється у сфері підвищеного публічного інтересу, пов'язана з реалізацією права людини на охорону здоров'я, потребує ліцензування, організаційного впорядкування, контролю якості, інформаційного супроводу та державного нагляду. Тому платні й безоплатні медичні послуги слід розглядати не як два відокремлені правові явища, а як різні режими реалізації єдиного адміністративно-правового механізму медичного обслуговування населення.

З адміністративно-правової точки зору безоплатні медичні послуги в Україні мають розглядатися як результат реалізації позитивного обов'язку держави щодо організації доступного медичного обслуговування. Такий обов'язок реалізується не лише шляхом виділення бюджетних коштів, а й через створення мережі суб'єктів надання медичних послуг, визначення порядку укладення договорів із Національною службою здоров'я України, встановлення вимог до надавачів медичних послуг, контроль за виконанням умов договорів та забезпечення функціонування електронної системи охорони здоров'я. Закон України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» прямо визначає, що держава гарантує

оплату необхідних пацієнтам медичних послуг і лікарських засобів належної якості за рахунок коштів Державного бюджету України за програмою медичних гарантій .

Водночас безоплатність медичної послуги для пацієнта не означає її безвартісності для системи публічного адміністрування. Фактично у межах Програми медичних гарантій відбувається заміна безпосереднього платежу пацієнта публічним фінансуванням, коли замовником медичної послуги виступає держава. Саме тому адміністративно-правовий механізм безоплатного медичного обслуговування включає не лише нормативні гарантії, а й фінансові, організаційні та контрольні інструменти, без яких конституційне право на охорону здоров'я залишалося б декларативним.

Платні медичні послуги, у свою чергу, становлять інший, але не менш важливий елемент адміністративно-правового механізму медичного обслуговування. Їх специфіка полягає у тому, що вони надаються на оплатній основі, однак залишаються у сфері публічного контролю. Це означає, що суб'єкт, який надає платні медичні послуги, не може діяти виключно за логікою приватного ринку, оскільки медична діяльність пов'язана з життям, здоров'ям, безпекою пацієнта, обробкою чутливої медичної інформації та необхідністю дотримання професійних стандартів. Особливість платних медичних послуг також полягає у необхідності чіткого відмежування їх від тих послуг, які вже оплачуються державою у межах Програми медичних гарантій. Саме в цій площині виникає одна з найбільш чутливих проблем сучасного адміністративно-правового механізму: пацієнт повинен мати зрозумілу інформацію про те, які послуги він має право отримати безоплатно, а які можуть бути надані на платній основі. Відсутність належної прозорості у цьому питанні створює ризики подвійної оплати, тіньових платежів, порушення прав пацієнтів і зниження довіри до системи охорони здоров'я.

Отже, особливості реалізації складових адміністративно-правового механізму надання платних і безоплатних медичних послуг в Україні полягають у поєднанні конституційних гарантій, договірної фінансування, ліцензійного допуску, публічного контролю, цифрового адміністрування та фінансової автономії закладів охорони здоров'я. Безоплатні медичні послуги забезпечують соціальну функцію держави та реалізацію права людини на охорону здоров'я, тоді як платні медичні послуги доповнюють систему медичного обслуговування, розширюють можливості пацієнта і сприяють розвитку медичної інфраструктури. Водночас обидва сегменти повинні функціонувати не ізольовано, а в межах єдиного адміністративно-правового механізму, головним призначенням якого є забезпечення доступного, якісного, безпечного та юридично визначеного медичного обслуговування населення України.

Що стосується питання сучасного стану функціонування складових адміністративно-правового механізму надання медичних послуг в Україні, то він характеризується одночасним поєднанням масштабних трансформаційних процесів, активної цифровізації системи охорони здоров'я, реформування фінансово-організаційної моделі медичного обслуговування та наявності значної кількості системних проблем адміністративно-правового характеру. На сьогодні сфера охорони здоров'я фактично перебуває у стані постійної адаптації до нових соціально-економічних, безпекових та управлінських викликів, що безпосередньо впливає на функціонування всіх елементів адміністративно-правового механізму медичних послуг. Однією із найбільш характерних його рис є його поступова трансформація від класичної адміністративно-командної моделі управління охороною здоров'я до сервісно-орієнтованої системи публічного адміністрування. Якщо раніше основна увага приділялася забезпеченню функціонування мережі медичних закладів як елементів державної системи охорони здоров'я, то сучасна модель дедалі більше орієнтується на забезпечення доступності, якості та ефективності безпосередньо медичних послуг як результату діяльності відповідних суб'єктів. Саме медична послуга, а не лише заклад охорони здоров'я, поступово перетворюється на центральний об'єкт адміністративно-правового регулювання.

Важливим етапом у трансформації складових адміністративно-правового механізму медичних послуг стало впровадження Програми медичних гарантій та діяльності Національної служби здоров'я України. Фактично було сформовано нову модель адміністративно-фінансових відносин у сфері охорони здоров'я, у межах якої держава перейшла від прямого бюджетного утримання медичних установ до механізму договірної фінансування конкретних медичних послуг. Такий підхід дозволив частково підвищити прозорість фінансування медичної сфери та створити умови для більш ефективного використання бюджетних коштів.

Разом із тим сучасна характеристика складових адміністративно-правового механізму надання медичних послуг свідчить про наявність низки системних проблем, що безпосередньо впливають на ефективність функціонування сфери охорони здоров'я. Насамперед це стосується нормативно-правової складової механізму, яка нині характеризується фрагментарністю правового регулювання, значною кількістю підзаконних нормативно-правових актів та відсутністю достатньо узгодженого підходу до визначення адміністративно-правових засад функціонування системи медичних послуг. Особливої актуальності набуває проблема чіткого нормативного розмежування платних і безоплатних медичних послуг, оскільки на практиці це нерідко призводить до неоднозначного трактування обсягу державних гарантій у сфері медичного обслуговування.

Що стосується інституційної та організаційно-управлінської складових досліджуваного механізму, то вони функціонують в умовах нерівномірного розвитку саме медичної інфраструктури, кадрового дефіциту та дещо різного рівня ресурсного забезпечення територіальних громад. Здебільшого відповідні проблеми

проявляються саме у сільській місцевості, а також у прифронтових і деокупованих територіях, адже система охорони здоров'я за таких умов змушена працювати за умов постійних безпекових ризиків. Крім того, нинішній реальний стан кадрового забезпечення медичної сфери України все більше страждає від професійної міграції кваліфікованих медичних працівників та постійного перевантаження персоналу, що безпосередньо впливає на доступність і якість медичних послуг.

Вдосконалення наявних проблем потребує й контрольної-наглядова складова досліджуваного механізму. Адже не дивлячись на існування розвинутої системи ліцензування, постійного адміністративного контролю та здійснення наглядових процедур, вже ж механізми забезпечення якості медичних послуг все ще залишаються недостатньо ефективними. На практиці це простежується у складності процесу притягнення винних до відповідальності та недостатньому рівні захисту прав пацієнтів у сфері медичних послуг.

Проте, однією з найбільш динамічних у своєму розвитку складових сучасного адміністративно-правового механізму вважається інформаційно-цифровий сегмент. Адже, впровадження новітніх електронних систем охорони здоров'я eHealth, електронних рецептів та цифрових сервісів значно трансформувало процес комунікації між державою, медичними закладами та пацієнтами, а також сприяло значному спрощенню адміністративних процедур та підвищенню прозорості у діяльності медичної сфери. Проте, процес цифровізації системи охорони здоров'я актуалізував питання щодо захисту персональних даних пацієнтів, інформаційної безпеки та загалом кіберзахисту медичних систем, що поступово перетворюється на окремий напрямок адміністративно-правового забезпечення медичних послуг.

На нашу думку, подальший розвиток адміністративно-правового механізму надання медичних послуг повинен здійснюватися шляхом підвищення узгодженості його складових, удосконалення адміністративних процедур, розвитку людиноцентричної моделі публічного адміністрування та посилення цифрової стійкості системи охорони здоров'я. У сучасних умовах медична сфера дедалі більше набуває значення не лише соціального, а й безпекового елементу функціонування держави.

Висновки і пропозиції. Таким чином, сучасний адміністративно-правовий механізм надання медичних послуг в Україні доцільно характеризувати як багаторівневу, комплексну та динамічну систему публічного адміністрування, у межах якої поєднуються нормативно-правові, інституційні, організаційно-управлінські, процедурні, контрольні, цифрові та фінансово-економічні сегменти забезпечення функціонування сфери охорони здоров'я. Особливістю відповідного механізму є його трансформація від традиційної адміністративно-командної моделі управління медичною сферою до сервісно-орієнтованої системи публічного адміністрування, центральним об'єктом якої виступає не лише заклад охорони здоров'я, а безпосередньо медична послуга та забезпечення прав пацієнта.

Сучасний адміністративно-правовий механізм медичних послуг характеризується високим рівнем взаємозалежності його сегментів, активним впровадженням цифрових інструментів управління, розвитком договірних механізмів фінансування, посиленням ролі інформаційно-правового забезпечення та необхідністю забезпечення балансу між публічними інтересами держави й правами людини у сфері охорони здоров'я. Водночас відповідний механізм функціонує в умовах постійних трансформаційних процесів, що зумовлює необхідність його подальшого нормативного, організаційного та технологічного вдосконалення.

Список використаної літератури:

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text>
2. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 № 2801-ХІІ : станом на 5 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12/ed20250105#Text>
3. Логвиненко Б.О. Публічне адміністрування сферою охорони здоров'я в Україні: теорія і практика: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2018. 428 с.
4. Кропивницький М. О. Механізм адміністративно-правового регулювання у сфері соціального забезпечення населення: до проблеми дефініції. Публічне право. 2024. № 2 (54). С. 12–21. URL: <https://www.publichne-pravo.com.ua/files/54/4.pdf>
5. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / В. Галуцько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко та ін. ; за ред. В. Галуцька, О. Правоторової. Видання четверте. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. 656 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/2bac_pravo/Halunko.P.Administratyvne-pravo-Ukrayiny.-2021.pdf
6. Качур А. С. Адміністративно-правові засади діяльності закладу охорони здоров'я в системі національної служби здоров'я України : дис. ... д-ра філософії в галузі права : 081. м. Київ, 2021. 235 с. URL: https://www.nubip.edu.ua/sites/default/files/u145/dis_kachur.pdf
7. Електронна система охорони здоров'я eHealth. URL: <https://ehealth.gov.ua/>
8. Миронов А. Г. Адміністративно-правове забезпечення державного контролю у сфері охорони здоров'я : дис. ... д-ра філософії в галузі права : 081. м. Запоріжжя, 2020. 188 с. URL: https://phd.znu.edu.ua/page/PhD/Myronov_dis.pdf
9. Медичне право : підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. С.Б. Булеци; д-ра юрид. наук, доц. М.В. Менджул. – Ужгород: ТОВ «ПІК-У», 2021. – 720 с.

10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства з питань діяльності закладів охорони здоров'я : Закон України від 06.04.2017 № 2002-VIII : станом на 28 серп. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2002-19#Text>

11. Про публічні закупівлі : Закон України від 25.12.2015 № 922-VIII : станом на 23 жовт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19/ed20241023#Text>

12. Барзилович А. Д. Принципи та функції державного регулювання ринку медичних послуг – теоретичний аспект. Інвестиції: практика та досвід. 2019. №. 21. Р. 122–126. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/21_2019/21.pdf.

13. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX : станом на 15 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>

14. Нечипорук О. В. Аналіз тенденцій та динаміки розвитку ринку приватних медичних послуг в Україні. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2022. Вип. 2.Т. 2. С. 243-248. URL: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/12850>

Дата надходження статті: 30.10.2025

Дата прийняття статті: 20.11.2025

Опубліковано: 30.12.2025